

ใบย่านาง นอกเหนือจากที่ใช้ในการประกอบอาหารพื้นบ้านไทยๆ เช่น แกงหน่อไม้ แกงเห็ดแล้ว ยังนับได้ว่าเป็นสมุนไพรในครัวเรือนใกล้ตัวคนไทยที่มากด้วยประโยชน์ ย่านาง ถือเป็นยาเย็น มีความโดดเด่นด้านการดับพิษและลดไข้ แพทย์แผนไทยจะใช้รากย่านางเข้าตำรับยาแก้ไข้ในตำรับยา 5 ราก (ประกอบด้วย รากย่านาง รากชิงชี รากท้าวยายหม่อม รากคนทา รากมะเดื่อชุมพร) หรือเบญจโลกวิเชียร หรือแก้วห้าดวง ซึ่งเป็นหนึ่งในตำรับยาแก้ไข้ที่กระทรวงสาธารณสุขประกาศใช้ในบัญชียาจากสมุนไพรที่มีการใช้ตามองค์ความรู้ดั้งเดิม

ย่านาง มีชื่อวิทยาศาสตร์ คือ *Tiliacora triandra* (Colebr.) Diels จัดอยู่ในวงศ์ Menispermaceae ชื่ออื่นๆ คือ จ้อยนาง เถาย่านาง เถาวัลย์เขียว ยาดนาง เป็นไม้เถา ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมใบหอก กว้าง 2 - 4 ซม. ยาว 5 - 12 ซม. ดอกช่อ ออกตามเถาและที่ซอกใบ แยกเพศอยู่คนละต้น ไม่มีกลีบดอก ผลเป็นผลกลุ่ม ผลย่อย รูปวงรี (1, 2)

ประโยชน์ของย่านาง จะใช้ส่วนใบอ่อน ใบแก่ และเถา นำมาตำคั้นเอาน้ำไปประกอบอาหาร จากข้อมูลทางโภชนาการพบว่าใบย่านางมีวิตามินเอ และซีสูง (ปริมาณ 30625 ยูนิท IU และ 141 มก.ต่อน้ำหนัก 100 ก. ตามลำดับ) นอกจากนี้ยังประกอบด้วยสารอาหารสำคัญอื่นๆ เช่น โปรตีน, คาร์โบไฮเดรต, ไขมัน, ไฟเบอร์, แคลเซียม, ฟอสฟอรัส, เหล็ก, โทอะมีน, ไบโอฟลาวิน, และไนอะซิน (3)

สำหรับสรรพคุณทางยาแผนโบราณ จะใช้ส่วนรากแก้ไข้ทุกชนิด เช่น ไข้พิษ ไข้เหนือ ไข้หัด สุกใส ไข้กาฬ ขั้บกระทุ้งพิษไข้ ถอนพิษผิดสำแดง แก้เบื่อเมา ใบ ใช้ถอนพิษ แก้ไข้ ลดความร้อน แก้พิษตานซาง เถา ใช้แก้ไข้ ลดความร้อน แก้พิษตานซาง (4)

องค์ประกอบทางเคมี

ใบและลำต้น ประกอบด้วยสารกลุ่ม isoquinoline alkaloid ได้แก่ dinklacorine (5, 6), tiliacorine (6, 7), tiliacorinine (6), 1S-1'R-tiliagine (8), tilianangine (6), tilitriandrine (8), yanangcorinine (7), ya-nangine (5); คาร์โบไฮเดรต ได้แก่ (+)-protoquercitol (8) และ proteid (9)





ใบ ประกอบด้วยสาร polysaccharides (10), เอนไซม์ oxalate oxidase, calcium oxalate (11), สาร polyphenol และสารให้สี ได้แก่ *p*-hydroxybenzoic acid, minecoside, flavone glycoside cinnamic acids derivative และ monoepoxy-beta-carotene (12)

ส่วนเหนือดิน ประกอบด้วยสารกลุ่ม isoquinoline alkaloid ได้แก่ magnoflorine, nortiliacorine A (13), tiliacorinin-2'-N-oxide (7, 13), nor-tiliacorinine A (6, 7), norisoyanangine, noryanangine และ tilitriandrine (13)

ราก ประกอบด้วยสารกลุ่ม isoquinoline alkaloid ได้แก่ tiliacorine, tiliacorinine (14-19), nortiliacorinine A (14-18), tiliacorinin-2'-N-oxide (15, 17, 18) และ Tiliacora alkaloid G และ H (16)

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

รายงานวิจัยฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของย่านางยังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นการทดลองในหลอดทดลองและสัตว์ทดลอง ยังไม่พบรายงานในคน ดังนี้

1. ฤทธิ์ลดไข้

ตำรับยาเบญจโลกวิเชียร ซึ่งมีรากย่านางเป็นหนึ่งในส่วนประกอบ ขนาด 100, 200 และ 400 มก./กก. และสารสกัดรากย่านาง ขนาด 40 มก./กก. มีผลลดอุณหภูมิกายของหนูแรทที่ถูกเหนี่ยวนำให้เกิดไข้ด้วยยีสต์ได้ โดยยาที่ขนาด 200 มก./กก. จะให้ผลในการลดไข้ได้ดีที่สุด (20) ในขณะที่สารสกัด 50% เอทานอลจากใบแห้ง (21) และสารสกัดด้วยน้ำร้อนจากลำต้น ขนาด 2 ก./กก. (22) ไม่มีฤทธิ์ลดไข้ในกระต่าย (21) และหนูแรทที่ถูกเหนี่ยวนำให้เกิดไข้ด้วยยีสต์ (22)

2. ฤทธิ์ลดการอักเสบ

เมื่อป้อนสารสกัดด้วยน้ำร้อนจากใบ ขนาด 1 ก./กก. ไม่มีผลลดการอักเสบในหนูเม้าส์ที่ถูกเหนี่ยวนำให้เกิดการอักเสบที่อุ้งเท้าด้วย carageenan (23)

3. ฤทธิ์แก้ปวด

เมื่อป้อนหรือฉีดสารสกัดด้วยน้ำร้อนจากใบเข้าทางช่องท้อง ขนาด 1 ก./กก. พบว่ามีฤทธิ์แก้ปวดในหนูเม้าส์ที่ถูกเหนี่ยวนำให้เกิดการปวดด้วยกรดอะซิติค 1% (writhing test) และด้วยความรอน (tail flick test) (23)

4. ฤทธิ์ต้านมาลาเรีย

อัลคาลอยด์ที่ไม่ละลายน้ำที่สกัดจากรากย่านาง มีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อมาลาเรีย *Plasmodium falciparum* ได้ เมื่อทำการแยกสารพบว่า สารที่ออกฤทธิ์ประกอบด้วย

4

tiliacorinine, tiliacorine, nor-tiliacorinine A และอัลคาลอยด์ที่ไม่ทราบโครงสร้างอีก 2 ชนิด คือ อัลคาลอยด์ G และ H โดยมีค่า ความเข้มข้นของสารที่ยับยั้งเชื้อได้ร้อยละ 50 (ID_{50}) เท่ากับ 3,533, 675, 558, 344 และ 916 นาโนกรัม/มล. ตามลำดับ (24, 25) ส่วนสกัดอัลคาลอยด์และสารสกัด เมทานอลจากราก มีฤทธิ์ต้านเชื้อมาลาเรีย *Plasmodium falciparum* โดยมีค่าความเข้มข้นต่ำสุด ที่สามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อเท่ากับ 2 และ 17 มคก./มล. ตามลำดับ (14, 16)

5. ฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ

สารสกัดเมทานอลจากใบ ความเข้มข้น 400 มก./มล. มีฤทธิ์อ่อนในการต้านอนุมูลอิสระ (26) สารสกัดเมทานอลส่วนที่ละลายน้ำ และไม่ละลายน้ำ ความเข้มข้น 50 - 1,000 มคก./มล. มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ เมื่อทดสอบด้วยวิธี DPPH (2,2-Diphenyl-1-picrylhydrazyl) assay โดยมีค่า IC_{50} เท่ากับ 499.4 และ 772.63 มคก./มล. ตามลำดับ (27)

6. ฤทธิ์ต้านเชื้อจุลินทรีย์

ย่านาง ไม่ระบุส่วนที่ใช้และสารสกัด มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย *Staphylococcus aureus* (28) ขณะที่สารสกัดด้วยน้ำร้อนจากลำต้นไม่มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย *E. coli*, *Staphylococcus aureus*, *Pseudomonas aeruginosa* และเชื้อยีสต์ *Candida parapsilosis* (22)

7. ฤทธิ์ต้านการแพ้

สารสกัด 50% เอทานอลจากใบแห้ง มีฤทธิ์ต้านการแพ้ในหนูตะเภา (21)

8. ฤทธิ์ลดการหดเกร็งของลำไส้

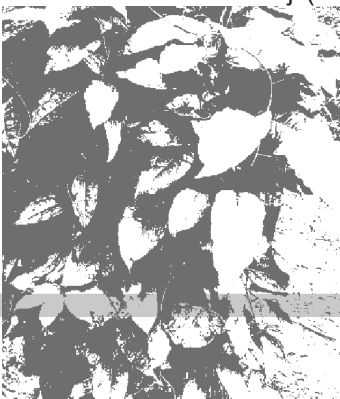
สารสกัด 50% เอทานอลจากใบแห้ง (21) และสารสกัดด้วยน้ำร้อนจากลำต้น ความเข้มข้น 10^{-4} ก./มล. (22) มีฤทธิ์ลดการหดเกร็งของลำไส้หนูตะเภา

9. ฤทธิ์ลดความดันโลหิต

สาร tiliacorinine dihydrochloride ที่แยกได้จากราก ขนาด 8 และ 15 มก./กก. มีผลลดความดันโลหิตในหนูแรทที่มีความดันโลหิตสูงและหนูปกติได้ โดยออกฤทธิ์ที่ระบบประสาท (29) แต่สารสกัด 50% เอทานอลจากใบแห้ง ไม่ระบุความเข้มข้น เมื่อฉีดเข้าทางหลอดเลือดดำสุนัข ไม่มีฤทธิ์ลดความดัน (21)

10. ฤทธิ์ต้านเซลล์มะเร็ง

สารสกัดเมทานอลจากใบสด ความเข้มข้น 20 มคก./มล. มีฤทธิ์ต้านการเจริญของเซลล์มะเร็ง Raji (30)



11. ฤทธิ์ยับยั้งเอนไซม์ *acetylcholinesterase*

สารสกัดเมทานอลจากราก ความเข้มข้น 0.1 มก./มล. มีฤทธิ์ยับยั้งเอนไซม์ *acetylcholinesterase* ได้ 42% (31)

หลักฐานความเป็นพิษและการทดสอบพิษ

เมื่อป้อนและฉีดสารสกัด 50% เอทานอลจากใบแห้งเข้าใต้ผิวหนังหนูเม้าส์ ขนาด 10 ก./กก. ไม่พบความเป็นพิษ (32) การทดสอบพิษเฉียบพลันของสารสกัดน้ำจากทั้งต้นในหนูแรท พบว่าเมื่อป้อนสารสกัดขนาด 5 ก./กก. ไม่พบพิษ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ไม่ทำให้หนูตาย และไม่มีผลต่ออวัยวะภายใน สำหรับการทดสอบพิษกึ่งเรื้อรัง โดยป้อนสารสกัดขนาด 300, 600 และ 1,200 มก./กก. นาน 90 วัน ก็ไม่พบความผิดปกติเช่นกัน (33) แต่พบความเป็นพิษเมื่อป้อนรากย่านาง ขนาด 2.5 ก./กก. ครั้งเดียวแก่หนูเม้าส์ทำให้หนูตายร้อยละ 80 (34)

บทสรุป

ย่านางนับว่าเป็นผักสมุนไพรที่มีประโยชน์อีกชนิดหนึ่ง มีสรรพคุณเด่นในการใช้แก้ไข้ มีคุณค่าทางโภชนาการโดยมีวิตามินเอและซีสูง ที่ผ่านมามีการแนะนำการใช้ น้ำคั้นจากใบย่านางดื่มเพื่อปรับสมดุลของร่างกาย โดยนักวิชาการสาธารณสุขด้านการแพทย์ทางเลือก รวมทั้งมีการรวบรวมประสบการณ์การใช้ น้ำคั้นจากใบย่านางในการรักษาโรคเรื้อรังต่างๆ มาเผยแพร่ แต่อย่างไรก็ตามข้อมูลงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ของย่านางยังมีไม่มากนัก และยังไม่พบรายงานการศึกษาทางคลินิก ดังนั้นการใช้ย่านางรักษาโรคอื่นๆ นอกเหนือจากแก้ไข้ซึ่งมีประวัติการใช้มาเนิ่นนานแล้ว ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนการใช้ในการรักษาโรค เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดและมีความปลอดภัยต่อผู้ใช้



เอกสารอ้างอิง ติดต่อนักงานข้อมูลสมุนไพร

